

УДК

Л. Корнат

УПРАВЛІННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЮ РІЗНОМАНІТНІСТЮ У КРАЇНАХ РОЗВИНЕНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Проаналізовано досвід вирішення етнонаціональних проблем у багатоетнічних країнах розвинутої демократії, зокрема, у США, Канаді, Швейцарії, Бельгії, Угорщині, з огляду на формування основних засад етнонаціональної політики України.

Ключові слова: моделі управління етнокультурною різноманітністю, мультикультуралізм, асиміляція, федералізація.

Управління етнокультурною різноманітністю є складним процесом і передбачає врахування низки чинників, характерних для конкретної країни. Тому кожна країна шукає свій шлях вирішення етнополітичних проблем. Демократичні держави намагаються сформувати узгоджену між різними групами політику, яка б дозволила створити умови для міжкультурної взаємодії та міжкультурного діалогу культурно розрізаних спільнот, знаходити шляхи до взаєморозуміння.

Актуальність проблеми управління культурною різноманітністю викликає науковий інтерес вчених багатьох країн. Особливу увагу цій проблематиці приділяють В. Кимлічка, Ч. Тейлор, Ч. Кукатас, В. Євтух, В. Котигоренко, А. Колодій, О. Майборода, Ю. Тищенко, К. Вітман та інші.

Позитивний досвід вирішення етнічних проблем доцільно розглядати у двох аспектах: 1) формування концептуальних засад розвитку поліетнічного суспільства, які є основою для вибудовування політико-правового поля, в якому відбуватиметься вирішення етнічних проблем; 2) конкретна практика вирішення тих чи інших проблем у певних історичних умовах [1].

Проблеми регулювання етнокультурного розвитку, вироблення оптимальних моделей міжетнічної взаємодії, запобігання виникненню міжетнічних конфліктів є актуальними для багатьох країн світу. Після Другої світової війни діяльність урядів низки країн була направлена на пошук шляхів вирішення цих та інших питань, пов'язаних з етнокультурним розвитком. Одні з перших почали шукати шляхи регулювання етнополітичної ситуації США та Канада. Причиною стали конфлікти у сфері міжетнічних відносин у середині 60-х рр. XX ст. Унаслідок руху за громадянські права, вимоги щодо політичної та расової рівності трансформувалися у концепцію мультикультуралізму.

Аналіз досвіду регулювання проблем управління етнокультурною різноманітністю розпочнемо з США та Канади, оскільки досвіді цих країн відпрацьовувався на основних принципах мультикультуралізму, та здійснювався на обґрунтуванні та впровадженні мультикультуралізму в життя.

У 60-х рр. XX ст. у мультикультурному просторі США виник термін “політика ідентичності” насамперед у мультикультурному просторі, концентруючись довкола проблем раси, класу та гендеру. Політика ідентичності в її аналітичному та інструментальному проявах починалася з аналізу ситуації із “правами меншин” із метою вироблення рекомендацій щодо реабілітації, переосмислення місця і ролі цих раніше принижених груп у суспільстві [2]. Загалом

в етнокультурному житті США чітко простежується прагнення іммігрантів до засвоєння цінностей американського суспільства. Намагаючись створити єдине і згуртоване суспільство, США тривалий час орієнтувалося на принципи амальгамації, у багатьох випадках приховувалася політика асиміляції, яка отримала назву “плавильний котел” (meltingpot) та викликала невдоволення у багатьох расових та етнокультурних меншин. До середини ХХ ст. стало зрозуміло, що ця політика не приносить бажаних результатів. Величезний рух афро-американців за громадянські права у 60-ті рр., різні форми фемінізму, рух сексуальних меншин і тому подібні явища – все це свідчення кризи американської ідентичності, яка супроводжує всю історію Сполучених Штатів, періодично затихаючи і потім знову загострюючись.

У 60 – 80-х рр. американськими та канадськими вченими були сформульовані теоретико-методологічні засади політики мультикультуралізму, які стали фундаментом для формування законодавства у сфері етнонаціонального розвитку багатокультурного суспільства. Згідно з концепцією мультикультуралізму, держава не лише визнає існування в рамках єдиного етнополітичного простору різних етнічних груп, із відмінною від домінуючої етнічної спільноти культурою, що пов’язана з їхнім походженням, але й надає їм підтримку. За цього наголошується на “толерантному” ставленні держави до представників усіх расових та етнічних груп, які проживають на її території. Згідно з такою позицією, в поліетнічних державах мають створюватись умови для збереження і розвитку специфічних рис побуту і культури таких спільнот та інтеграції їх у культуру країни проживання.

У рамках цієї концепції, яка згодом стала державною доктриною, було здійснено цілу низку заходів, що сприяли вирішенню проблем етнонаціонального розвитку країни та запобігали виникненню конфліктних ситуацій на етнічному ґрунті. Одним із таких заходів був закон щодо вивчення етнічної спадщини населення Сполучених Штатів Америки (1972 р.): він передбачав створення наукових центрів в університетах із вивчення історії та культури різних етнічних груп; призначення представників расових і етнічних груп на вищі державні посади; надання деяких переваг вихідцям із кольорових меншин при наймі на роботу, вступі до вищих навчальних закладів тощо. Власне, значна частина заходів стала основою досить таки об’ємної державної програми “підтримчих дій” (позитивної дискримінації).

Три важливі програми – програма “підтримчих дій”, програма дослідження “етнічної спадщини” та програма двомовного навчання – становили осердя урядової політики у сфері етнонаціонального розвитку США. Відомий американський соціолог-неоконсерватор Н. Глейзер визначає мультикультуралізм в умовах США як позицію “щодо расової та етнічної багатоманітності, яка відкидає асиміляцію і уявлення про “плавильний казан”, як нав’язані панівною культурою і надає перевагу таким метафорам як “салатниця” або “яскрава мозаїка”, в яких етнічний і расовий елемент населення зберігає свою “чітку відмінність” [3].

Аналізуючи можливість застосування позитивного досвіду управління етнокультурною різноманітністю в США, необхідно враховувати, що на відміну від України, США – іммігрантська країна, процеси консолідації в якій відбувалися навколо англо-саконської більшості. Відмінність якраз полягає в тому, що представники цієї більшості є іммігрантами, як і представники національних меншин. У ХІХ ст. на початку ХХ ст. питання єдності, подолання регіоналізму, виникли перед США не менш гостро, ніж вони нині стоять перед Україною.

Американський досвід національного будівництва є цінним для України, оскільки дає приклад ефективної консолідації нації за великої етнокультурної різноманітності. Ми маємо цей досвід використовувати, так як перед Україною все ще гостро стоїть питання консолідації української нації. Серед надбань США є також ідеї про вирішення міжетнічних проблем епохи глобалізації і постмодерну, серед яких однією з найпопулярніших є ідея мультикультуралізму [4].

Однією зі складових формування та розвитку державної політики ідентичності в Канаді також є політика мультикультуралізму. В основу розуміння канадської національної ідентичності покладено політичну спільноту, яка базується на концепції спільних канадських цінностей та спільного канадського досвіду, розвитку канадської соціальної культури. Водночас, модель сучасної культурної політики Канади ґрунтується на принципах державної підтримки етнічних культур через низку законодавчих та фінансових засобів, визнання багатокультурності та двомовності, які є складовими мультикультуралізму [5]. Ідеї “канадської мозаїки” та “єдності в різноманітності” – головні елементи концепції полікультурності – стали тим стрижнем, на якому почала вибудовуватись офіційна політика багатокультурності в Канаді. Канадська модель мультикультуралізму передбачає механізми співпраці уряду, регіональної влади та неурядових організацій етнічних спільнот, які спрямовані на підтримку культур, що є складовими загальної канадської культури.

У федеральній політиці мультикультуралізму аналітики виділяють три періоди: початковий (до 1971 р), період формування (1971 – 1981 рр.), і інституціоналізації (з 1982 р. до тепер) [6].

Початковий період ще називають періодом поступового поступу до прийняття етнічної різноманітності на законодавчому рівні для всього суспільства. Центральна влада не надавала значення культурній різноманітності, расовим та етнічним відмінностям, вважаючи це несумісним із національними державними інтересами і такими, що загрожують територіальній цілісності. І лише масовий приплив іммігрантів з Європи після Другої світової війни змусив центральну владу переосмислити роль і статус “інших етносів” у розвитку канадського суспільства. Події 60-х рр. XX ст., а саме зростання квебекського націоналізму, впевненості корінних народів у своїх правах, та зростання незадоволення деяких національних меншин своїм становищем у суспільстві змусили уряд відступити від політики асиміляції і сприяли появі політики мультикультуралізму.

Курс на прийняття концепції багатокультурності в якості офіційної політики канадського уряду було взято після приходу до влади у 1968 р. лібералів на чолі з П. Трюдо [7]. Ліберальний уряд ініціював роботу Королівської Комісії з двомовності (Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism). Завдяки її діяльності була впроваджена політика офіційних мов та багатокультурності. Комісія рекомендувала інтегрувати (не асимілювати) в канадське суспільство такі етнічні групи з повними громадянськими правами і надати можливість рівної участі у створенні державних інститутів.

Результатом роботи Комісії стало прийняття парламентом Канади у 1969 р. Акту про офіційні мови (Official Languages Act). Закон передбачав три основні цілі: забезпечення поваги до англійської та французької мов як офіційних у країні, їх рівний статус привілеї та використання державними установами (проведення парламентських сесій, судочинство, спілкування і надання послуг населенню, здійснення діяльності державних органів), підтримка розвитку англійської та

французької меншин і забезпечення їхнього рівного статусу в суспільстві; визначення повноважень, обов'язків і функцій державних установ на засадах поваги до офіційних мов Канади. На сьогодні в Канаді на урядовому рівні діє Програма розвитку офіційних мов меншин (Development of Official – Language Communities Program) [8].

Рекомендації Королівської Комісії з двомовності призвело до введення в 1971 р. політики мультикультуралізму. Її головними цілями були: 1) підтримка урядом Канади всіх культур, які існують на її території; сприяння розвитку етнокультурних груп, особливо тих, які відчують у цьому потребу; 2) сприяння подоланню будь яких бар'єрів на шляху якнайповнішої участі етнокультурних спільнот у житті канадського суспільства; 3) стимулювання творчої взаємодії й обміну між усіма етнокультурними групами Канади в інтересах національної єдності; 4) надання допомоги іммігрантам у вивченні принаймні однієї з офіційних мов Канади з метою допомоги стати їм повноправними учасниками суспільного життя країни. У 1982 р. політика мультикультуралізму офіційно була зафіксована у Конституції Канади.

У 1977 р. парламент ухвалив Закон “Про права людини в Канаді” (Canadian Human Rights Act), який створює рівні можливості для всіх канадців. Загалом, урядові програми мали усунути перешкоди для соціальної адаптації національних меншин [9].

У 1982 р. у Конституції Канади з'явився розділ 35, згідно з яким були визнані та підтвержені права “аборигенних народів” (“Aboriginal peoples”, “аборигенними народами” вважають індіанців, метисів тощо). Рівень активності аборигенних народів зріс, зокрема завдяки створенню громадських організацій – Асамблеї корінних народів (Assembly of First Nations), яка представляє інтереси індіанців та метисів, Конгресу аборигенних народів (Congress of Aboriginal Peoples), який обстоює права метисів та нестатусних індіанців [10].

Імміграція у повоєнний період, як було зазначено вище, упродовж короткого періоду помітно змінила етнічний склад населення, особливо міського (іммігранти – це люди, що прибувають згідно з імміграційною політикою, яка дає їм право стати громадянами через порівняно короткий час – від 3-х до 5-ти років – за умови виконання лише мінімальних вимог, наприклад, вимога вивчити офіційну мову і знати про історію цієї країни та її політичні інститути) [11]. Спочатку зусилля уряду були направлені на адаптацію до появи нових груп іммігрантів. Наступний крок – усунення насамперед культурних бар'єрів між етнічною більшістю і меншістю. Тому, у 1982 р. прийнято Канадську хартію прав і свобод, що визнавала мультикультурну спадщину Канади та встановлювала право на додаткові заходи підтримки – “позитивної дискримінації”.

У 1988 р. канадський федеральний парламент ухвалив Закон “Про канадську багатокультурність” “The Canadian Multiculturalism Act”, у якому збереження багатокультурності було визначено як пріоритет діяльності уряду [12]. Сама політика федерального уряду складалась із серії програм, спрямованих на створення рівних можливостей для всіх етнічних спільнот, подолання перешкод на шляху до взаєморозуміння, подання допомоги у збереженні мови та культури й інтеграції у суспільство тих, хто прибуває до Канади на постійне місце проживання. Водночас, у 2010 р. були представлені такі три нові цілі для програми мультикультуралізму: побудова інтегрованого, соціально згуртованого суспільства; інституційне забезпечення (для швидкого забезпечення потреб різних груп); пропагування мультикультуралізму і культурної різноманітності на міжнародному рівні.

Елементи управлінського досвіду уряду в багатокультурній країні були б корисними для вивчення та аналізу у вітчизняних управлінських практиках. Зокрема, це стосується шляхів та механізмів гармонізації міжетнічних взаємин. Реалізація таких механізмів можлива через чіткі, продумані та підкріплені у бюджетних програмах політики щодо підтримки культури національних меншин. Важливим для України є аналіз процесу інтеграції мігрантів до суспільства. Заслужують вивчення комунікації центральної та регіональної влади з громадами національних меншин у місцях їх компактного проживання, розвиток механізмів публічної політики у сфері вивчення та задоволення прав меншин, підтримки корінних народів. Такі практики могли б бути запозичені й в Україні через втілення механізмів етнонаціональної політики держави, які б сприяли розвитку громадянського суспільства через залучення громадських організацій національних меншин до формування етнонаціональної політики держави, визначення пріоритетів урядових програм у цій сфері.

Серед європейських поліетнічних країн, чий успішний досвід вирішення проблем етнокультурного розвитку яких може бути цінним для України, можна виокремити Швейцарію, Угорщину, Бельгію та деякі інші. Багато сучасних держав змогли врахувати інтереси різних груп і розширили їх культурні свободи без шкоди для своєї єдності та територіальної цілісності. Проте різним режимам потрібні різні умови їх збереження та стабілізації, вони мають різну послідовність дій, тобто як політичні актори вони будуть впроваджувати такі стратегії дій, які дозволять їм контролювати етнічні рухи та групи [13].

Однією з держав, яка завжди діяла згідно з політикою управління етнокультурною різноманітністю та налагодження демократичного співіснування різноманітних культур у межах своїх кордонів, є Швейцарія. Історія створення Швейцарської конфедерації свідчить, що далеко не завжди суспільна та політична ситуація в країні була такою виваженою та стабільною як на сучасному етапі. На початку цього процесу можна було спостерігати й конфлікти на етнічному ґрунті, й громадянські війни між католиками та протестантами. Упродовж двох століть (до 1848 р.) відбулося кілька збройних зіткнень, останнє з яких у 1847 р. безпосередньо передувало створенню нової Швейцарської держави. Перед країною виникла загроза розколу, а під час Першої світової війни, коли, попри свій нейтральний статус, розділилася за принципом підтримки ворогуючих сторін [14].

Швейцарія є мультикультурною і багатомовною країною. Від самого початку існування держава Швейцарія визнавала культурну різноманітність (ст. 1 Конституції) [15]. У країні чотири державні мови: німецька, французька, італійська та ретороманська. Згідно з параграфом 5 ст. 70 Федеральної Конституції, дві з них (ретороманська та італійська) мови національних меншин у кантонах Граубюнден і Тічіно мають право на спеціальні заходи підтримки. 7 жовтня 2007 р. було схвалено Федеральний закон про мови і порозуміння між мовними громадами. Така мовна політика сприяла консолідації нації та водночас забезпечила високі стандарти політичного плюралізму. Толерантне співіснування різних етнічних груп забезпечується у Швейцарії різноманітними інструментами, такими як: самовизначення, представництво та захист меншин. Права меншин захищаються як федеральною Конституцією, так і кантональними конституціями. Одним із найважливіших засобів захисту меншин у мовній сфері є децентралізація. “Кантони з двома і більше мовами розв’язують проблеми меншин... передаючи освіту до відання муніципалітетів і місцевих властей” [16].

Значну роль у недопущенні напруження між меншинами відіграє цілеспрямована політика держави, спрямована на вирівнювання структурних регіональних відмінностей у соціально-економічній сфері через фінансові трансферти з центру на користь бідніших кантонів. Одним із чинників, що зняв напругу на певному історичному етапі у співіснуванні різних етнічних груп, став швейцарський федералізм. Доцільно зауважити, не зважаючи на те, що офіційна назва країни – Швейцарська Конфедерація, за формою державного устрою – це федеративна держава. Основою швейцарського федералізму став розподіл владних повноважень між центральним урядом та кантонами з важливою роллю комун (територіальних спільнот) за наявності федеральних гарантій збереження регіональних відмінностей.

Досвід Швейцарії у етнонаціональній політиці цікавий у контексті територіального принципу реалізації прав етнічних спільнот, проте він менш дотичний до українських реалій. Швейцарію було створено шляхом об'єднання незалежних кантонів, які вирішили створити спільний уряд і делегувати йому частину своїх повноважень. Однак, із погляду правового регулювання, цей досвід теж заслуговує на увагу, оскільки розкриває можливі способи найповнішого врахування прав усіх територіальних спільнот. У Швейцарії 26 кантонів, проте їх межі не збігаються з межами етнічних груп. Отже, доцільно уникати територіальних утворень, що представляють одну ідентичність, що може призвести до сепаратизму.

Досвід Бельгії у вирішенні проблем етнокультурного розвитку складно оцінити однозначно, оскільки досі існує низка невирішених проблем. Основною проблемою, що загрожує цілісності країни є мовне питання. Модель етнонаціональної політики Бельгії передбачала врахування лінгвістичних та історичних особливостей, потенційні конфліктогенні загрози, а також необхідність стабілізації політичної системи. Така модель повинна була відповідати прагненням фламандців визнання їх власної мови й культури та інтересам валлонців, що вимагали економічної автономії.

Із моменту здобуття самостійності в 1830 р. і до початку 70-х рр. ХХ ст., згідно зі своїм державно-територіальним устроєм Бельгія була унітарною державою з трьома рівнями управління (державним, провінційним і комунальним). Однак етнокультурне протистояння франкомовних валлонців і нідерландомовних фламандців загострювалося. Тому було проведено низку конституційних реформ (1970, 1980, 1988 і 1993 рр.), які були спрямовані на пошук оптимальних шляхів співіснування двох основних етнічних груп. У результаті реформи 1970 р., замість дев'яти провінцій зі змішаним культурно-етнічним складом, з'явилося три регіони: Фландрія, Валлонія і Брюссель. Також була реформована і система державних органів. У 1993 р. була прийнята поправка до Конституції, згідно з якою Бельгія з унітарної держави перетворилася на федеративну країну з федеральним парламентом, трьома парламентами громад за мовною ознакою, країну розділили на чотири мовні зони.

Бельгійці створили консенсусну модель демократії, щоб справитися з лінгвістичними проблемами та подолати розкол між франкомовними та фламандцями. Арент Лійпхарт описує консоціативну демократію як таку, що передбачає чотири інституційні риси: наявність коаліційного уряду із залученням політичних партій, які представляють різні сегменти суспільства; здійснення принципу пропорційності різних груп при розподілі ресурсів та позицій в усіх сферах суспільного життя; реалізація норм внутрішньогрупової автономії,

відповідно до якої етнічні групи мають самоуправління у найбільш значущих сферах життя; визнання права вето меншин або принципу кваліфікованої більшості під час прийняття важливих рішень [17]. Таким чином, розкол бельгійського суспільства за етнокультурною ознакою знайшов відображення в політичній системі. Модель регуляції міжнаціональних відносин у цій країні, з точки зору результату, лише згладила їх гостроту, надала конфлікту цивілізовані форми, але не усунула сам конфлікт. Окрім того, бельгійський досвід поділу країни на монолітні територіально-одномовні зони з різними державними мовами (виняток – Брюссель) навряд чи можливо застосувати в країнах із некомпактним розселенням представників різних мовних груп.

Попри всі політичні угоди, які були досягнуті протягом останніх десятиліть і механізми, що були створені для надання автономії мовним спільнотам та регіонам, у країні залишається низка чутливих питань. Більше того, федералізація держави призвела до подальшого поділу бельгійських інституцій та процесу фрагментації через відсутність контактів між людьми по обидва боки мовного кордону та відсутність бажання вивчити та спілкуватися “іншою мовою” [18].

Серед європейських країн, досвід вирішення етнічних проблем яких доцільно оцінити як позитивний і можливий для застосування в Україні, потрібно виділити виокремити Угорщину. Попри те, Конституція Угорщини 1949 р. заборонила дискримінацію меншин, проголошуючи право національних меншин на освіту своєю рідною мовою та збереження їхньої національної культури, до 1989 р. не було жодної серйозної спроби, дійсно підтримати національну ідентичність меншин. Етнічні групи Угорщини досягли високого рівня асиміляції. Більшість із них проживає дисперсно, а значну частину також можна охарактеризувати як такі, що мають подвійну етнічну ідентичність, що часто супроводжується втратою мови [19].

У 1989 р., внаслідок зміни міжнародної ситуації та трансформаційних перетворень всередині самої країни, останній комуністичний уряд Угорщини ухвалив Конституцію, що забороняла дискримінацію та забезпечувала освітні, культурні та мовні права меншин, а також їх політичну участь у громадському житті. Улітку 1990 р., перший демократично обраний парламент знову змінив Конституцію, визнаючи такі напрямки правового регулювання стосовно меншин: національні та місцеві органи врядування меншин визнавалися як майбутні організаційні рамки для меншин; надання права національним та етнічним меншинам в Угорщині на політичне представництво; забезпечення меншинам можливості створення культурної автономії.

Сучасне законодавство Угорщини щодо захисту прав національних меншин вважається одним із найбільш вдалих. У Конституції країни за національними меншинами, що проживають на її території, визнається державотворча роль, вони є частиною політичної нації (ст. XXVII, §1). Також держава зобов'язалася сприяти розвитку культури та освіти мовами меншин (ст. XXVII, §2). Згідно з Основним законом – національні меншини мають право утворювати місцеві та національні органи самоуправління (ст. XXVII, §3) [20].

Наступний крок – прийняття парламентом Угорщини у 1993 р. Закону Угорської Республіки “Про права національних та етнічних меншин” від 07.07.1993 р., що базується на принципі вільного вибору ідентичності. Законодавчо визначається право національних та етнічних меншин на їхню ідентичність, як частину універсальних прав людини, а їхні індивідуальні та колективні права вважаються основними правами на свободу. Колективні права поширюються на

більшість важливих аспектів збереження колективної ідентичності меншин, таких як освіта, ЗМІ, представництво в органах влади та інші. Закон також передбачає право меншин створювати громадські організації, органи місцевого та загальнонаціонального самоврядування меншин, а також передбачає представництво меншин у парламенті [21].

Згідно з ч. 2 § 1 цього Закону національною та етнічною меншиною вважається кожна народність, яка проживає на території Угорської Республіки щонайменше сто років, кількісно становить меншість у структурі населення держави, представники якої є громадянами Угорської Республіки, що відрізняються від решти населення своєю мовою, культурою, традиціями, засвідчують певний рівень усвідомлення єдності, спрямований на збереження усього цього, на вираження й захист інтересів спільноти, що історично склалася. Закон “Про права національних та етнічних меншин” перераховує автохтонні народності Угорської Республіки, на яких поширюється дія цього Закону, а також процедуру, за допомогою якої під дію цього Закону можуть потрапити й інші національні спільноти, що відсутні у цьому переліку. Згідно з положеннями цього Закону автохтонними вважаються такі національні спільноти: болгари, цигани, греки, хорвати, поляки, німці, вірмени, румуни, русини, серби, словаки, словенці та українці. Згідно з § 21 цього закону окремі національні меншини в селах, містах і районах Будапешта мають право утворювати сільські, міські та столичні районні органи самоврядування меншин або утворювані прямим або непрямым шляхом органи самоврядування меншин. Місцевим органом самоврядування меншини може декларувати себе такий місцевий орган самоврядування того чи іншого населеного пункту, більшість депутатів якого обрані в орган самоврядування як кандидати від однієї національної або етнічної меншини.

Отже, законодавство Угорської Республіки створює основу для самоорганізації меншин, що знаходяться на межі асиміляції. Окрім індивідуальних прав, представникам національних та етнічних меншин забезпечуються колективні права.

Серед європейських країн, де в останні роки спостерігаються інтенсивні пошуки шляхів вирішення гострих етнополітичних проблем, перебувають і країни, які утворилися на території колишньої Югославії. Це зумовлено тим, що ці проблеми проявляються чи не з найбільшою силою в порівнянні з іншими поліетнічними державами сучасного світу. Серед низки етнічних проблем країн колишньої Югославії виділяють кілька найбільш гострих, а саме: 1) формування механізмів забезпечення реалізації прав національних меншин; 2) уможливлення участі представників меншинних груп населення у прийнятті рішень на національному, регіональному та локальному рівнях; 3) подолання антагонізму в міжетнічній взаємодії представників різних народів, які ще донедавна перебували у стані війни; 4) формування системи виховання міжетнічної толерантності; 5) забезпечення повернення на рідні землі біженців, які внаслідок воєнних дій змушені були їх покинути.

До тепер дуже значущою є проблема Косово, вирішення якої залежить не лише від внутрішніх факторів, а й від зовнішніх та геополітичних. Строкатість етнічного складу населення кожної з нових країн колишньої Югославії, закономірно порушує питання про форми міжнаціональної та міжетнічної взаємодії, зміни статусу практично всіх етнічних груп цих країн. Тому пріоритетність етнічних проблем очевидна.

У такому контексті правове регулювання етнонаціональних проблем набуває особливої ваги. На сьогодні у кожній із країн колишньої Югославії сформована законодавча база для такого регулювання, де зокрема визначається правовий статус національних меншин. За своєю структурою і за змістом вона, як правило, є подібною в усіх країнах: у конституції кожної країни є розділи про основні права національних меншин, крім того, існують окремі законодавчі акти, які деталізують ці права і визначають механізми їх реалізації. За цього йдеться про фундаментальні права (право існування як представників меншини і етнічна самоідентифікація), “компенсаторні” права (мовні права, право на освіту, право на інформацію рідною мовою, право на культурний розвиток, право на вільну взаємодію, право на економічний розвиток, право на використання національної символіки), нарешті, права, які стосуються участі меншин у процесі прийняття рішень на національному і локальному рівнях щодо їхнього політичного і соціального статусу [22].

Цікавою й ефективною формою реалізації прав національних меншин є самоврядна національна меншина (далі – СНМ). 1994 р., у Словенії був прийнятий закон про самоврядні національні меншини. Він визначає коло завдань, які вирішує така меншина, окреслює методи здійснення її діяльності, засади функціонування її структур, фінансування та зв'язків із державними інституціями й органами місцевого самоврядування. До функцій СНМ належать також питання міжнародного співробітництва з Італією та тими державами, де є чисельні італійські меншини; вона задіяна у процесі підготовки міжнародних договорів, угод, які стосуються статусу і прав своєї меншини.

У контексті забезпечення права на участь у прийнятті рішень доцільно звернути увагу на суттєву обставину: існування самоврядних національних меншин не заперечує права на створення іншого роду політичних чи соціальних організацій меншин, завданням яких є сприяння задоволенню їхніх інтересів і які можуть діяти й поза рамками СНМ.

Висновки

Досвід світових держав щодо забезпечення “толерантного” співіснування етнічних груп, є важливим для нашої країни. Водночас, запозичуючи його, потрібно виходити з об'єктивного аналізу внутрішньополітичних процесів, етнополітичної ситуації, врахування особливостей України. Не існує універсальної моделі та інструментарію, який міг би бути повністю адаптованим до вітчизняних політичних та регіональних реалій. Використання тієї чи іншої моделі політики в етнополітичній сфері потребує критичного аналізу, виокремлення елементів та практик, які можуть бути корисними для України.

Американський досвід національного будівництва є цінним для України, оскільки дає приклад ефективної консолідації нації при великій етнокультурній різноманітності. Ми маємо цей досвід використовувати, оскільки перед Україною все ще гостро стоїть питання консолідації української нації.

Канадська модель управління етнокультурною різноманітністю мала на меті вирішення таких проблем: визнання культурної різноманітності; вирішення лінгвістичних проблем; інституалізація політики мультикультуралізму і проведення підтримчих заходів (“позитивної дискримінації”) та передбачає механізми співпраці уряду, регіональної влади та неурядових організацій етнічних спільнот, які спрямовані на підтримку культур, що є складовими загальної канадської культури. Елементи управлінського досвіду уряду в багатокультурній країні є корисними для вивчення та аналізу у вітчизняних управлінських практиках.

Зокрема, це стосується шляхів та механізмів гармонізації міжетнічних взаємин, політики підтримки національних меншин, інтеграції мігрантів до суспільства більшості, комунікації центральної та регіональної влади з громадами національних меншин у місцях їх компактного проживання, розвиток механізмів публічної політики у сфері вивчення та задоволення прав меншин, підтримки корінних народів.

Швейцарська модель мультикультуралізму базується на федералізації, децентралізації. Для стійкості такої моделі межі адміністративних одиниць не повинні збігатися з межами етнічних груп.

Бельгія для вирішення проблем етнокультурного розвитку йшла шляхом федералізації, розвитку консенсусної демократії. Однак багато проблем не є вирішеними. Межі територіальних одиниць проведено з врахуванням лінгвістичного фактору, що ще більше загостило лінгвістичні проблеми.

В Угорщині позитивним є досвід надання культурної автономії національним меншинам, що є актуальним для України.

Література

1. Євтух В. Б. Досвід вирішення етнонаціональних проблем: концептуальні засади і практичні заходи [Електронний ресурс] / В. Євтух. — Режим доступу : [http://cidct.info/uk/studii/1-2\(05\)/5.html](http://cidct.info/uk/studii/1-2(05)/5.html).

2. Тищенко Ю. А. Громадянське суспільство в Україні та “політика ідентичності” [Текст] / Ю. Тищенко, С. Горобчишина ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. — К. : [Агентство “Україна”], 2010. — С. 12.

3. Glazer N. We Are All Multiculturalists Now [Text] / Glazer N. — Cambridge (MA) : Harvard University Press, 1997. — P. 10.

4. Колодій А. Американська доктрина мультикультуралізму і етнонаціональний розвиток України / Колодій А. // Агора [Текст]. — Вип. 6: Україна і США: взаємодія у галузі політики, економіки, культури і науки. — 2008. — С. 5—14.

5. Тищенко Ю. Проблеми становлення та реалізації політики мультикультуралізму: досвід Канади [Електронний ресурс] / Ю. Тищенко. — Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2008_3/8.pdf.

6. Michael Dewing Canadian Multiculturalism Parliament of Canada. [Електронний ресурс] / Michael Dewing. — Режим доступу : <http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/ResearchPublications/2009-20-e.htm#a4>.

7. Євтух В. Б. Зібрання творів. Т. 4: 1991 – 1992 / Володимир Борисович Євтух ; упор. Л. В. Савенкова, О. М. Коротич ; ред. Г. О. Голіцина. — К. : Фенікс, 2014. — 423 с.

8. Michael Dewing Canadian Multiculturalism Parliament of Canada...

9. Ibid.

10. Коренное население Канады : этносоциальный профиль [Электронный ресурс] / Соколов В. И. — Режим доступа : <http://demoscope.ru/weekly/2002/075/analit05.php>.

11. Кимлічка В. Лібералізм і права меншин [Текст] / Віл Кимлічка. — Х. : Центр освітніх ініціатив “Демократична освіта”, 2001 — С. 37.

12. Michael Dewing Canadian Multiculturalism. Parliament of Canada...

13. Тищенко Ю. Проблеми становлення та реалізації політики мультикультуралізму: досвід Канади...

14. Switzerland's official information portal [Electronic resource]. — Access mode : www.swissworld.org.
15. Federal Constitution of the Swiss Confederation of April 18, 1999 (status as of September 27, 2009) [Electronic resource]. — Access mode : http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=179791.
16. Больман І. Мовні війни в Європі. Європейська хартія регіональних або меншинних мов [Текст] / Больман І. ; пер. С. Гринцевич. — К. : К.І.С, 2007. — С. 254.
17. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование [Текст] / А. Лейпхарт ; под ред. А. М. Салмина, Г. В. Каменской. — М. : Аспект Пресс, 1997. — С. 32.
18. Віллі Форте Невдала політика у сфері мовного розмаїття / Віллі Форте // День [Електронний ресурс]. — 2011. — № 49. — Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/svitovi-diskusiyi/belgiya-nevdala-politika-u-sferi-movnogo-rozmayittya>.
19. Венгрия. Конституция. Основной закон [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.krugosvet.ru/enc/gosudarstvo-i-politika/vengriya-konstitutsiya>.
20. Там же.
21. Ференц Ейлер. Самоврядування меншин в Угорщині. Врядування меншин в Європі [Текст] / Ференц Ейлер, Нора Ковач ; за ред. Кінги Гал. — Сімферополь : Оджакъ, 2010. — 380 с.
22. Євтух В. Б. Досвід вирішення етнонаціональних проблем...

L. Kornat

THE MANAGEMENT OF THE ETHNOCULTURAL DIVERSITY IN THE COUNTRIES OF DEVELOPED DEMOCRACIES

The article analyzes the experience of solving ethnic national problems in multi-ethnic countries of developed democracies. In particular, in the US, Canada, Switzerland, Belgium, Hungary, from the perspective of the formation of the basic principles of the ethnonational policy of Ukraine.

Keywords: model of management of ethnocultural diversity, multiculturalism, assimilation, federalization.